

Katedra na berzi

BITI NASTAVNIK U SRBIJI

Neplaćeni i poniženi

Kako bi rešili problem nedostatka nastavnika, direktori škola angažuju studente koji nisu ni na pola puta do diplome. Poslednja analiza Ministarstva prosvete urađena je pre šest godina i tada je za katedrama pronašla oko 1.000 nestručnih nastavnika

Obrazovani su iznad proseka, ali na njihove račune ležu plate ispod proseka. Spremali su se da rade sa nestašnom i preterano zahtevnom decom, ali imaju češće probleme sa nestašnim i ambicioznim roditeljima. Nekada su sanjali da i po završetku školovanja ostanu u učionicama, a danas od njih beže.

Za nepunu deceniju broj studenata koji upisuju smerove za nastavnike srpskog jezika, hemije, fizike,

→

biologije i matematike značajno je opao. A sa onih katedri za koje i dalje ima interesovanja, poput engleskog jezika i informatike, tek svršeni nastavnici odlaze u domaće usšesne kompanije ili zemlje Evropske unije.

Arhiva Republičkog zavoda za statistiku pokazuje da je hemiju 2015. godine upisalo 26 studenata, a prošle samo tri. Pre devet godina fiziku je želelo da studira njih 28, prošle četiri puta manje. Dok se 2016. godine 15 studenata odlučilo da budu profesori biologije, u tom smeru 2023. je razmišljalo samo njih dvoje. Geografija je sa 84 studenta, došla na 20, a srpski sa 111 na 61 zainteresovanog da se školuje da predaje taj predmet. Profesori filozofije, čini se, drža glavu iznad vode, ali je i tu pad interesovanja osetan. Od početnih 120, došli smo do 84 onih koji žele da predaju filozofiju deci kada dobiju diplomu.

Zajedno u koloni sa ovim brojkama stiže i ocena univerzitetskih profesora da je obrazovni sistem zemlje ozbiljno narušen. Dramatičan pad kvaliteta nastavnog kadra posledica je upravo nedostatka profesora. Drugim rečima, direktori osnovnih i srednjih škola primorani su da u nastavi angažuju studente. A odavno nije tajna ni to da su da za profesore na zamenu uzimaju ne samo studente završnih godina, već i one koji se nalaze na pola puta do diplome.

Zašto su mladi nezainteresovani za nastavnička zvanja? Pre nekoliko decenija su prve asocijacije na prednosti nastavnčkog poziva bile – dobra deca, poštovanje roditelja i sredine, siguran posao i najduži godipnji odmor. Iako svakako nije jedini, univerzitski profesori smatraju da se glavni razlog pada popularnosti profesije nalazi u niskim zaradama. A brojke pokazuju da su plate nastavnika u školama sa povećanjem u 2023. godini iznosile 74.683 dinara, dok je prosečna plata u zemlji, takođe sa povećanjem, bila oko 84.300 dinara.

„Imajući u vidu činjenicu da već dugi niz godina prosveta doživljava statusno i finansijsko urušavanje, a nastavnici gubitak materijalne sigurnosti, dostojanstva i ugleda, kao i da rezultati više istraživanja pokazuju neadekvatan i nedovoljan nivo znanja i veština koje naši učenici stiču tokom

školovanja, smatramo da je došao trenutak kada se zajednica mora opredeliti kakav sistem obrazovanja očekuje i želi. Istovremeno, sticajem više faktora, fakulteti na kojima se školuju nastavnički kadrovi iz fundamentalnih disciplina, beleže dramatičan pad broja zainteresovanih studenata. Poštujući tržišne trendove na kojima druge delatnosti istovremeno doživljavaju ekspanziju i preporod, ističemo neophodnost očuvanja fundusa prirodnih i humanističkih nauka na kojima počiva društvo i zajednica u celini“, ovo je zaključak u takozvanoj Platformi 8, dokumentu koji su prošle godine inicirali dekani osam fakulteta, a koji je usvojio Senat Beogradskog univerziteta.

Platforma, u kojoj su pobrojani uočeni problemi i navedeni predlozi rešenja, upućena je Ministarstvu prosvete. Ideja je bila da resorno ministarstvo utvrdi koliko nastavnika nedostaje po predmetima koji se predaju u školama, kao i analizu sposobnosti kadra držeći se onoga što propisi nalažu. Ova analiza bi trebalo da obuhvati trenutno stanje, ali i šta nas čeka za pet godina. Tačnije, predviđanje koliki će biti deficit

nastavnika usled odlazaka u penziju. Nešto slično poslednji put je urađeno 2018. Tada je Odeljenje za koordinaciju rada školskih uprava u Srbiji ustanovilo da u osnovnim i srednjim školama radi oko 1.000 nestručnih nastavnika.

„Nakon analize Ministarstvo prosvete treba da sačini akcioni plan gde bi jedno od rešenja moglo da bude stipendiranje studenata od strane lokalnih samouprava i regiona za školovanje na nastavnim programima u skladu sa njihovim potrebama. Stipendisti bi imali obavezu da nakon završenih studija provedu određeni broj godina u nastavi u lokalnoj samoupravi koja im je dodela stipendiju“, predlog je naveden u Platformi 8.

Nakon ovoga usledio je sastanak u Ministarstvu prosvete i od tada, kako kaže dekan Filološkog fakulteta Iva Draškić Vićanović, pomaka nema, jer ministarstvo ne reaguje.

Nema analize, nema ni akcionog plana. Istina, Ministarstvo prosvete je povećalo stipendije za studente matematike, fizike, hemije,

Plate nastavnika u školama sa povećanjem u 2023. godini iznosile su 74.683 dinara, dok je prosečna plata u zemlji bila oko 84.300 dinara. Vlada Srbije obavezala se da će nastavnik u Novu godinu ući sa platom jednakom republičkom proseku

Prijemni ispit samo za jednog kandidata

Ove godine državne fakultete u Srbiji upisalo je 26.335 studenata, što je 55,3 odsto svih bruća u zemlji, pokazuju rezultati Republičkog zavoda za statistiku. A baza podataka Beogradskog univerziteta otkriva kakvo je bilo interesovanje na onim katedrama na kojima se školuju budući profesori hemije, biologije, geografije, srpskog jezika...

Recimo, ove godine da se školuje za diplomiranog fizičara poželelo je 16 učenika i to u dva ispitna roka, a prema podacima Ministarstva prosvete školama u Srbiji nedostaje više od 230 nastavnika fizike. Situacija je još alarmantnija kada je reč o hemiji - u junu, na prijemnom ispitu pojavio se samo jedan student. A još troje njih u septembarskom i trećem ispitnom roku.

Bolja situacija, ali daleko od gužve je na katedri za geografiju - školske 2024/2025. u tri roka prijemni je položilo 43 kandidata. A 54 kandidata položilo je prijemni za profesora srpskog jezika, takođe iz tri kruga. Da je daleko bolje deluje na katedri za istoriju i filozofiji, gde se interesovanje beleži trocifrenim brojem, ali entuzijazam prolazi već na drugi pogled, jer se mnoga imena kandidata pojavljuju i na drugim smerovima Filozofskog fakulteta.

Koliko je zaista onih koji su uzeli indekse na katedrama na kojima se školuju neki od budućih profesora, podatak je kog nema ni u bazi Beogradskog univerziteta ni u podacima Republički zavoda za statistiku. Ali ni to što je, recimo, četvoro svršenih srednoškolaca položilo prijemni ispit na katedri za hemiju ne znači da su se svi i upisali i uzeli indeks Hemijskog fakulteta. Takođe, otvara se i pitanje koliko će njih završiti studije, posebno ako se ima u vidu da mala konkurencija i mnogo upisnih rokova omogućava upis i onima koji su od maksimalnih 40 poena iz škole doneli tek dvadesetak, a od 60 na prijemnom osvojili jedva trideset bodova.

Srbija nema ni analizu koja pokazuje koliko nam nastavnika, kojih i u kojim gradovima i opštinama nedostaje. Ali ako se zna da je prošle godine Republički zavod za statistiku objavio da u Srbiji ukupno ima 1.133 osnovnih i 444 srednjih škola, problem izbegavanja nastavničkih profesija nešto je sa čim će se za par godina ozbiljno suočiti direktori škola, a ubrzo roditelji i njihova deca. •

biologije, tehnike i tehnologije, engleskog, srpskog i nemačkog jezika. Ali ta suma je daleko od motivacione - 19.800 dinara mesečno.

Pri tom, za njih mogu da konkurišu samo budžetski studenti druge i treće godine koji imaju prosečnu ocenu iznad 7,5 i nemaju zaostale ispite iz prethodnih

godina. Uz ove uslove stiže i obaveza - moraju da pristanu da se zaposle u školi u roku od dve godine od datuma diplomiranja i da se obavežu da će ostati da rade u učionicama najmanje onoliko koliko su primali stipendije. U suprotnom moraće da vrate ukupan iznos koji su dobili, uvećan za referentnu kamatnu stopu Narodne banke od tri odsto. Država daje 250 ovakvih stipendija.

Na Matematičkom fakultetu u Beogradu ove godine je zabeležen određeni pomak - dok je 2023. za nastavnike matematike odlučilo da se školuje devet studenata, ove godine se upisalo njih 13. Da li je to dovoljno?

„Nije, fali više od hiljadu. Ali i to je napredak, jer je bilo manje i od devet. Primećujemo određeni pomak, IT sektor, verovatno zbog veštačke inteligencije, ne uzima profesore matematike i informatike više šakom i kapom. Dešavalo se da ih mi odškolujemo, ali oni umesto u školama završe u IT kompanijama. Sada imamo malu promenu. Takođe, kao šef katedre za računarstvo i informatiku video sam da smo ove godine imali mnogo više kandidata za saradnike u nastavi nego prošle godine - na 11 mesta 26 kandidata, a prošle godine 10 kandidata na 11 mesta. Uz to, zabeležili smo i navalu na doktorske studije. To nam govori da studenti pokušavaju da pojačaju svoje diplome. Dok smo ranije imali slučaj da sa treće godine studija odu u industriju i nikada ne završe fakultete ili oduže i pokvare prosek, sada se to menja. IT je u problemu u celom svetu i to se prelijeva i na nas. Dešava se nešto u IT što može biti dobro za nas“, objašnjava redovan profesor na Matematičkom fakultetu u Beogradu prof. dr Miroslav Marić kako će veštačka inteligencija možda vratiti prirodnu u učionice.

U Beogradu i drugim univerzitetkim gradovima nedostatak nastavnika matematike je manji. Naročito u Nišu i Kragujevcu, gradovima koji nemaju potrebe za velikim brojem profesora, a imaju fakultete koji školuju nastavnike. Ali u unutrašnjost direktori škola sve teže nalaze ko će decu upoznavati sa brojevima, pogotovu sa informatikom.

„Nije taj problem nastao devedesetih. Problem sa nedostatkom nastavnika matematike i informatike je došao sa jačanjem IT-a. Do pre deset godina bilo je 100 studenata koji se školuju za buduće profesore matematike i informatike, a sada smo srećni sa 13. Društveni i materijalno položaj je ključan“, dodaje Marić.

Naš sagovornik svedoči da su postojale razne ideje da se podstaknu mladi da izaberu zanimanje profesora - stipendije, olakšice za stanove, plate iznad republičkog proseka, pa čak i da pozove u pomoć marketing, da se kroz medije promoviše značaj znanja, obrazovanja i nastavničkog poziva.

„Imali smo i predlog da nastavnici u penziji mogu ograničeno vreme da zadrže posao, a da studenti dve godine mogu da provedu na zamenama, ali da za to vreme budu plaćani kao i profesori. Znae, njih sada plaćaju kao radnike sa srednjom stručnom spremom i zato oni nisu motivisani“, ističe Marić, koji je i član Nacionalnog prosvetnog saveta.

Ali osim izmene koja će se naći u novom zakonu, a odnosi na bezbednost profesora, odnosno da se napadi na nastavnike posmatraju kao napadi na službena lica, nema mnogo pomaka. Ali da je sve na ministarstvu, mogu li nešto da učine i sami fakulteti?

„Ono što je do fakulteta, mi smo uradili. Školarike koje plaćaju budući profesori držimo zamrznute i one su niže nego na drugim smerovima“, dodaje naš sagovornik.

Direktor Zavoda za vrednovanje kvaliteta obrazovanja i vaspitanja Branislav Randelović kaže da je odgovornost za školovanje budućih generacija na fakultetima.

„Prazna mesta na studijskim programima mogu da dovedu do toga da u jednom trenutku nećemo imati adekvatan kadar za školovanje budućih generacija. To nije dobro za državu i naše društvo, te je stoga prvi veoma odgovoran zadatak na fakultetima koji se time bave kako da privuku što je moguće veći broj kvalitetnih kandidata. Možda treba razmišljati o tome da se te studije osavremene, olakšaju, učine zanimljivijim, možda čak i skrate. Svaki mladi čovek u trenutku upisa razmišlja i o tome koliko godina, truda i sredstava treba da uloži u svoje dalje školovanje, a koliko će mu se kroz zaradu kasnije vratiti“, objašnjava Randelović.

Za razliku od dekana okupljenih oko Platforme 8, koji koren problema vide u finansijskom i statusnom urušavanju profesora, direktor Zavoda smatra da je problem u pogledu čitavog društva na značaj obrazovanja.

„Mi kao društvo moramo najpre da podignemo svest o značaju obrazovanja za budućnost naše države i svih nas. Ne rešava se problem samo povećanjem plata nastavnika. Niti se rešava izmenama nekih pravilnika koji uređuju status nastavnika i učitelja u školama, već celokupnom promenom svesti. Najbolji primer za to mogu da nam budu obrazovni sistemi sa Dalekog istoka, koji su uvek među najboljima ili u vrhu na rang listama nakon međunarodnih istraživanja u obrazovanju. Oni su došli do tih i takvih rezultata krenuvši od dve osnovne postavke. Najpre, svi su se u društvu složili da je obrazovanje veoma važno za budućnost društva i države. Dalje, strogim propisima su uredili načine kako se postaje učitelj ili nastavnik“, dodaje Randelović.

A šta je zajedničko nastavnicima u Kini, Singapuru Japanu? Osim što moraju da imaju licence da bi radili u školama, njihove plate su konkurentne i raditi u školi je stvar prestiža. Plate nastavnika u Singapuru su među najvišim u svetu - početnik zarađuje između 2.500 i 3.600 američkih dolara, dok iskusni nastavnici primaju između 4.400 i 5.900 američkih dolara. Nastavnici se biraju iz redova najboljih studenata i prolaze kroz rigoroznu obuku. Singapurska vlada ulaže značajna sredstva kako bi privukla i zadržala kvalitetan kadar, a za uzvrat očekuje visok nivo stručnosti i posvećenost poslu.

Vlada Srbije obavezala se da će nastavnik u Novu godinu ući sa platom jednakom republičkom proseku. Znači, oko 85.000 dinara i to je u odnosu na region najniža nastavnička plata. I dalekog od Dalekog istoka... •

VIŠNJA ARANAĐELOVIĆ

KRUŽNI TOK PRIVREDE, OBRAZOVANJA I DRŽAVE

Koliko vredi desetka u indeksu po srednjem kursu tržišta rada?

Usladenost tržišta rada i obrazovanja meri se NEET indeksom koji obuhvata mlade od 15 do 29 godina koji nisu u obrazovnom sistemu, nisu zaposleni niti se nalaze na stručnom usavršavanju. U Srbiji je 2023. godine NEET stopa iznosila je 15,2%, a prosek za EU bio je 11,2%

Pravi početak bilo koje karijere počinje u magacinu, počinje fizičkim radom. Tako se upozna je ceo proizvodni proces. I u karijeri, kao u životu, ide se korak po korak i od početka. Ide se od najnižih pomoćnih poslova ka vrhu“. Ovih par rečenica je u slušaonici na Ekonomskom fakultetu 1990. godine izgovorio Dragan Ivanović, koji je u srpskom poslovnom svetu ostao zapamćen kao menadžer i osnivač Pekabete. Bilo je to samo par godina pre hiperinflacije, koju je Pekabeta, kao trgovina uspeła da preživi, ali njen osnivač Dragan Ivanović nije. Preminuo je iznenada početkom devedesetih godina, na početku svoje pete decenije života. Ali to što je Dragan Ivanović 1990. godine govorio u amfiteatru Ekonomskog fakulteta u Beogradu, slušao je i tadašnji student četvrte godine Ekonomskog fakulteta Zoran Bogetić.

„To što sam tada čuo uticalo je na moje opredeljenje da se posvetim proučavanju trgovine, ali i da danas sa svojim kolegama na sličnim osnovama organizujem i razvijam nastavu na smeru Trgovinski menadžment i marketing“, kaže Bogetić koji je danas profesor Ekonomskog fakulteta. Na svojim predavanjima danas pokušava da napravi vezu između obrazovanja i praktičnog biznisa i to tako što studente šalje u kompanije na stručnu praksu, ali i tako što privrednike koji su aktivno u biznisu dovodi na predavanja da studentima iz prve ruke objasne kako taj posao zaista izgleda. Zoran Bogetić kaže da se neretko dogodi da neko u amfiteatru baš na tim susretima pronađe svoje buduće zaposlenje.

„Pomenuo bih anegdodu sa predavanja Dimitrija Stojanovića, tada potpredsednika u kompaniji Ahold Delhaize. Jedan student postavio mu je dobro pitanje, a on ga je pozvao da jedan radni dan provede s njim.

TANJUG / SAVA RADOVANOVIĆ

Danas je Dimitrije Stojanović izvršni direktor kompanije Gomeks, a moj bivši student Dalibor radi kao uspešan menadžer u kompaniji Ahold Delhaize. Tamo gde je otišao posle tog predavanja na praksu", kaže profesor Zoran Bogetić. Ovaj profesor Ekonomskog fakulteta podseća da je ova obrazovna ustanova između dva rata nastala pao potreba transfeta obrazovanja u privredu. Smer Trgovinski menadžment i marketing na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Beogradu predstavlja svojevrsan nastavak Ekonomsko-komercijalne visoke škole osnovane 1937. godine u ondašnjoj kraljevini, na čijim temeljima je 1947. godine izgrađen Ekonomski fakultet.

„Inicijatori i sponzori osnivanja te svojevrsne trgovinske akademije su bili tada najbogatiji i najuticajniji privrednici, beogradski trgovci, koji su imali potrebu za razvojem kadrova najvišeg nivoa. Tako je u ono vreme izgledala ta veza između privrednika i obrazovanja. Pre toga deca su se školovala u evropskim prestonicama. Nakon toga, ostajala su kod kuće. Praktične potrebe tadašnje beogradske poslovne elite odrazile su se i na profilisanje zahtevanog obrazovanja, što baštini današnji Ekonomski fakultet", karijeru", kaže profesor Bogetić i dodaje da mnoge domaće kompanije imaju potpisane ugovore o stratejskoj saradnji sa Ekonomskim fakultetom.

Jedan od filtera za odabir najkvalitetnijih studenata za te prakse predstavlja i takmičenje studenata na predmetu Trgovinski marketing i menadžment prodaje, koje organizuje svake godine. „Studenti predstavljaju nalaze istraživanja beogradskih maloprodavaca, a njihove radove ocenjuje žiri koji čine vodeći privrednici iz kompanija sa kojima blisko saradujemo u nastavi. S obzirom da

su u pitanju studenti koji završavaju studije, nakon procesa žiriranja članovi proglašeni najboljih studentskih timova po pravilu dobijaju poslovne ponude", kaže profesor Bogetić.

To što on radi na fakultetu u ekonomskoj teoriji meri se jednim statističkim pokazateljem, koji određuje koliko je uslađenost tržišta rada i obrazovanja. Reč je o takozvanoj NEET stopi, koja se odnosi na mlade od 15 do 29 godina, skraćenici sa engleskog *Not in Education, Employment or Training* (NEET), što znači da je reč o onim mladima koji se ne školuju, dakle, nisu u obrazovnom sistemu, jer su završili škole, nezaposleni su i nisu na nekom stručnom usavršavanju.

Vesna Pantelić saradnica biltena *Markoekonomске анализе и трендови* (MAT) kaže da je u Srbiji 2023. godine NEET stopa iznosila 15,2%. Pre pet godina ta stopa iznosila je 19,7%. To znači da je jaz između obrazovnog sistema i tržišta rada smanjen, međutim, NEET stopa u našoj zemlji veća je nego u zemljama Evropske unije. Proček za EU prethodne 2023. godine bio je 11,2%, što je za 1,6 procentnih poena manje nego 2019. godine.

Takođe, postoje i istraživanja među poslodavcima o nedostatku kvalifikovane radne snage. Jedno od njih sprovodila je Nacionalna služba za zapošljavanje do pre nekoliko godina. Ti podaci, međutim, više nisu relevantni jer se tokom nekoliko godina mnogo toga promenilo na tržištu rada. Počevši samo od toga da je, recimo, stopa nezaposlenosti 2019. godine bila 11,2%. Sada je na nivou od 8,1%, pokazuju podaci Republičkog zavoda za statistiku. „Nažalost poslednji raspoloživi podaci iz te ankete Nacionalne službe za zapošljavanje su prilično zastareli, odnose se na 2019. i 2020. godinu", objašnjava Vesna Pantelić.

Profesorica Ekonomskog fakulteta Jelena Žarković objašnjava i zašto je ova važna anketa koja je govori-la mnogo o našem tržištu rada ukinuta i od 2019. go-dine se više ne sprovodi. „Ona se nekada finansirala iz IPA sredstava, a od kad se 2019. godine prešlo na finan-siranje iz sopstvenih izvora Nacionalne službe za za-pošljavanje, ove ankete više nema. Tako se dogodilo da nemamo jednu relevantnu anketu za privredu u celini, a čini mi se da je u poslednje vreme bilo izraženije lo-biranje pojedinih delatnosti koje imaju manjak radni-ka da se kroz obrazovni sistem podstakne njihovo kre-iranje“, kaže profesorica Jelena Žarković.

A da je radna snaga u Srbiji i zemljama Zapadnog Bal-kana neadekvatno obrazovana navodi se i u studiji Or-ganizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) Reč je o publikaciji „Western Balkans Competitiveness Outlook 2024: Regional Profile“ u ko-joj se navodi da „u proseku 23,6% firmi u zemljama Za-padnog Balkana smatra da je neadekvatno obrazovana radna snaga glavna prepreka njihovoj konkurentnosti“. „Ovo ne znači nužno da su radnici u regionu loše obra-zovani, već da im nedostaju odgovarajuće veštine koje su usklađene sa potrebama poslodavaca. Osim toga, istraži-vanje iz 2023. godine pokazalo je da 26% zaposlenih i 31% poslodavaca u regionu sma-tru da veštine koje se stiču u obrazovnim sistemima ne odgovaraju potrebama tržišta rada.“, kaže Vesna Pantelić. Regionalna OECD statisti-ka pokazuje da najveću stopu nezaposlenosti među mladi-ma ima Severna Makedonija (32,4%), zatim Bosna i Her-cegovina (31,9), iza je Crna Gora (28,1%), zatim Albani-ja (27,2%), pa Srbija sa 24,3%. OECD statistika Kosovo po-sebno meri i u ovom izveštaju se navodi da je stopa ne-zaposlenosti među mladima na Kosovu 21,4%.

Inače, jedna od najrelevantnijih anketa koja meri po-trebe tržišta je Anketa o oglašenim radnim mestima (*Job Vacancy Survey*), koju, na primer u EU sprovodi Eu-rostat, zvanična statistika EU. Tom anketom se priku-pljaju podaci od poslodavaca o broju oglašenih radnih mesta, sektorima delatnosti i zanimanjima gde postoji potražnja za radnom snagom, specifičnim veštinama i kvalifikacijama potrebnim za popunjavanje tih pozici-ja. Kako saznajemo, ova anketa će u Srbiji biti prvi put sprovedena 2026. godine.

Prema rezultatima Evropske ankete o veštinama i po-slovima, koje je 2022. godine u Srbiji sproveo CEDEFOP

(*The European Centre for the Development of Vocational Training*), približno jedna četvrtina (24%) zaposlenih u Srbiji prijavljuje da ima viši nivo obrazovanja od onog koji je potreban za posao koji obavlja

„Previše kvalifikovani za poslove koje obavljaju najza-stupljeniji su u starosnoj kategoriji od 25 do 34 godine – čak 29%. Ova anketa je pokazala i da je u Srbiji izuzetno nisko ulaganje poslodavaca u stručno usavršavanje za-poslenih. Samo petina zaposlenih je imala organizovanu obuku za sticanje novih veština vezanih za posao. U zemljama EU prosek je 40%“, tumači Vesna Pantelić rezul-tate ovog istraživanja. Kada je reč o obukama zaposlenih za sticanje digitalnih veština, podaci iz istog izvora poka-zuju da je na ova usavršanja išlo svega 11% zaposlenih. Takođe, Medjunarodne organizacije rada (MOR) meri i koliko je onih koji su nedovoljno kvalifikovani za poslo-ve koje rade. U 2022. godini takvih je bilo 17,7% zaposle-nih, dok je prekvalifikovanih bilo manje - 12,9%.

„Iz svega navedenog je ja-sno da je neophodno una-prediti prikupljanje i ana-lizu podataka o potrebama tržišta rada, ponudi radne snage, kao i merljive poka-zatelje odgovora obrazov-nog sistema na zahteve tr-žišta“, kaže Vesna Pantelić.

Ona dodaje da je pred slič-nim izazovima i EU i da se to vidi i iz Izveštaja o buduć-nosti evropske konkuren-tnosti, čiji je autor bivši ita-lijski premijer i predsed-nik Evropske centralne ban-ke (ECB) Mario Dragi.

„On ističe da konkuren-tnost danas manje zavisi od relativnih troškova rada, a više od znanja i veština koje radna snaga poseduje. Osim toga, tvrdi da su kolektivni naponi za unapređenje veština otežani nedovoljnom

upotrebom pouzdanih, detaljnih i uporedivih informaci-ja o potrebama za veštinama i raspoloživim veštinama. Mario Dragi podseća da su takve informacije ključne za procenu postojećih i predviđanje budućih nedostataka veština u različitim sektorima i regionima, kao i za pre-cizno usmeravanje politika i troškova. Nadležne institu-cije u Srbiji takodje prepoznaju nedostatak relevantnih podataka kao prepreku za kreiranje adekvatnijih politi-ka u domenu obrazovanja i rada“, kaže Vesna Pantelić.

Ona dodaje da je to prepoznala i Evropska komisija koja će pružiti stručnu, tehničku i finansijsku podršku da od 1. januara 2025. godine počne razvoj Informacio-nog sistema o tržištu rada - LMIS. „To je digitalna plat-forma ili mreža baza podataka koja prikuplja, integriše,

TANJUG / SAVA RADOVANOVIC

Da je radna snaga u Srbiji i zemljama Zapadnog Balkana neadekvatno obrazovana navodi se i u ovogodišnjoj studiji Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD) u kojoj se zaključuje da se u 23,6% firmi u zemljama Zapadnog Balkana smatra da je neadekvatno obrazovana radna snaga glavna prepreka njihovoj konkurentnosti

analizira i pruža informacije o ključnim aspektima tržišta rada. Cilj ovog sistema je da omogući donošenje informisanih odluka i kreiranje politika koje će unaprediti zapošljavanje, obrazovanje i usklađenost veština sa potrebama tržišta rada”, objašnjava naša sagovornica.

Na toj platformi trebalo bi da se objedine svi raspoloživi administrativni i statistički podaci, poput onih o potražnji za radnom snagom (*Job Vacancy Survey*), veštinama koje poseduje raspoloživa radna snaga (*Adult Skills Survey*) i o emigraciji i imigraciji, što pokazuje takozvana Statistika spoljnih migracija.

Platformu LMIS će razvijati Republički zavod za statistiku u saradnju sa nadležnim institucijama, kao što su Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvo prosvete, Nacionalna služba za zapošljavanje, Kancelarija za dualno obrazovanje. Trebalo bi da se u taj posao uključi i privreda, akademska zajednica, ali oni koji na tržištu traže posao.

Nenad Jevtović iz Instituta za razvoj i inovacije kaže da srpski obrazovni sistem ne prati dovoljno potrebe tržišta rada. Takođe, trebalo bi biti svestan da obrazovni sistem ne može reagovati na sve signale koji dolaze sa tržišta rada, kako zbog toga što nisu svi signali verodostojni i predstavljaju prolaznu potrebu za određenim kadrovima, tako i zbog glomaznosti obrazovnog sistema.

„Dakle, ne može mu se zameriti u potpunosti ne prilagođavanje tržištu rada. Ali, da, veći deo odgovornosti snose donosioci odluka u obrazovnom sistemu, u to sam uveren. Kako obrazovni sistem ne prati tržište rada najbolje se vidi u visokom obrazovanju, gde brojni fakulteti svoje kvote za upis, kao i studentske programe nisu prilagodili stanju na tržištu rada. Razlozi ovakve situacije leže u problemu odlučivanja na visokoobrazovnim ustanovama. Izabrani menadžment fakulteta na čelu sa dekanom nema podsticaje niti moć da određene katedre smanjuje ili ukida, jer bi time određen broj profesora ostao bez posla ili se morao prilagoditi novom nastavnom programu. Ti isti profesori su glasači koji biraju dekana. Tako da su veoma male šanse da bude izglasan menadžment i dekan koji bi u kratkom roku sproveli reforme u skladu sa potrebama na tržištu rada, objašnjava Jevtović šta može biti uzrok inertnosti našeg obrazovanog sistema. Jednostavno rečeno, univerziteti se promenama na tržištu rada ne prilagođavaju da neki profesori, koji studentima predaju predmete čija su znanja i veštine prevaziđeni, ne bi završili na tržištu rada kao nezaposleni.

Problem sa kvalifikovanom

radnom snagom je prisutan već nekoliko godina i to se ne događa samo sada kada je stopa nezaposlenosti u Srbiji smanjena ispod 10% i dostiže sadašnjih 8,1%, što je istorijski minimum. „Nedostaje kadrova svih vrsta, najvidljivije golim okom je da nema vozača, majstora svih vrsta, građevinskih radnika, radnika koji se bave održavanje prostora. U svakom sektoru nedostaju kvalifikovani zaposleni, pa tako i na visokokvalifikovanim pozicijama, a opet postoji 257.000 nezaposlenih”, kaže Nenad Jevtović. Postavlja se pitanje kako je to moguće i šta je onda objašnjenje. Jevtović kaže da odgovor leži u tome da je deo od 257.000 takozvana frikciona nezaposlenost, odnosno, da su to ljudi koji su u tranziciji između dva posla.

„Dok je drugi deo objašnjenja u tome da su to ljudi koji ne poseduju tražene kvalifikacije današnjeg tržišta rada u Srbiji i oni su posledica neprilagođenog formalnog i neformalnog sistema obrazovanja u prošlosti koji ih nije spremio da budu traženi na tržištu rada”, kaže Jevtović.

Pitanje je i kojim to konkretnim merama tržište rada u relativno kratkom roku može da se unapredi. Jer kako pokazuju neki međunarodni izveštaji, tokom narednih pet godina na globalnom tržištu rada bukvalno će se dogoditi revolucija. To se vidi iz Izveštaja o budućnosti poslova koje objavljuje Svetski ekonomski forum. Taj dokument pokazuje da će tokom narednih pet go-

dina skoro svako četvrto radno mesto u svetu (23%) prestati da postoji. Konkretno se navodi i u kojim sektorima će se to dogoditi. To su lanci snabevanja (poput trgovine i logistike, na primer), zatim transport, mediji, veleprodaja robe široke potrošnje. Taj udar na ove sektore dogodiće se zbog razvoja veštačke inteligencije i digitalizacije, pa će čet botovi mnogim radnicima uzeti poslove. Ispitanici iz ovog izveštaja očekuju da će zbog toga otkaze dobiti čak 83 miliona ljudi. Ipak, neka nova radna mesta i zanimanja koja danas ne postoje će biti izmišljena. Očekuje se da se zbog novih potreba tržišta koje donosi veštačka inteligencija i razvoj tehnologije kreira 69 miliona novih radnih mesta. To ipak znači da će u zbiru neto smanjenje poslova iznositi 14 miliona radnih mesta. U procentima to je 2% sadašnjih zaposlenih.

Kako da Srbija reaguje na ovu novu digitalnu revoluciju koja će po svemu sudeći i kod nas relativno brzo promeniti tržište rada i strukturu zaposlenih? Nenad Jevtović kaže da se do unapređenja na tržištu rada u kratkom i srednjem roku može doći pre svega kroz reformu upisnih kvota i studijskih programa.

Kolika je naša premija na obrazovanje u odnosu na region?

U Srbiji je prosečna pozitivna premija na visoko obrazovanje među najvećima u zemljama Centralne i Istočne Evrope i iznosi 18,5%, što znači da pojedinac sa najviše stečenim visokim obrazovanjem za toliko procenata u proseku ostvaruje višu zaradu od pojedinca sa najviše stečenim srednjim obrazovanjem, objašnjava profesorka Jelena Žarković. Rezultati ocenjivanja pokazuju da visokoobrazovani pojedinci u Rumuniji u proseku ostvaruju najveću pozitivnu premiju na visoko obrazovanje od oko 19%, a u Slovačkoj najmanju pozitivnu premiju na taj obrazovni nivo od nešto više od 11%.

„Pokazano je da obrazovna struktura i progresivnost oporezivanja zarada umnogome mogu da objasne razlike u ocenjenim stopama povraćaja na ulaganje u obrazovanje među zemljama regiona Centralne i Istočne Evrope. Što je udeo visokoobrazovane populacije u odnosu na niskoobrazovanu populaciju veći, to je premija na visoko obrazovanje manja. Što je sistem oporezivanja zarada manje progresivan, to je premija na visoko obrazovanje veća. Srbija ispunjava oba ova uslova”, kaže Jelena Žarković.

„Neke kvote je potrebno povećati, kao i kapacitete tih fakulteta i studijskih programa, a neke je potrebno smanjiti uz garantovano radno mesto zaposlenima na tim katedrama uz uslov modernizacije nastavno-naučnog programa po ugledu na najbolje univerzitete u svetu. Ovaj proces bi trebalo da inicira Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija, i to sa posebnim fokusom na društveno-humanističke fakultete, medicinske i njemu srodne fakultete. Trebalo bi krenuti i sa podizanjem kapaciteta Univerziteta u Kragujevcu i Nišu, koju zaostaju za Univerzitetom u Beogradu i Novom Sadu. Jedan od parametara na osnovu koji iznosim ove predloge jeste i prosečna plata studenata koji su završili iste fakultete samo na različitim univerzitetima u Srbiji. Ona se značajno razlikuje i ne može se objasniti samo na osnovu ličnih karakteristika pojedinca i ekonomske snage Beograda i Novog Sada od Niša i Kragujevca”, smatra Jevtović.

Sa druge strane Jelena Žarković, profesorka Ekonomskog fakulteta smatra da je zabluda se proces obrazovanja može brzo prilagođavati potrebama poslodavaca i da se mogu menjati obrazovni profili i nastavni programi onako kako se menjaju i potrebe privrede.

„Ali to nije ni neophodno, sem za neke zanatske veštine. Za one sa diplomom fakulteta poslodavci su prigorivali da im nedostaju neke veštine i da je to ono na čemu bi trebalo da se radi. A bolje usklađivanje između potreba tržišta rada i postojećih obrazovnih profila na srednjoškolskom nivou radi se preko programa dualnog

I to tako što strane kompanije, na primer ciljaju programe u srednjim stručnim školama za profile koji su njima potrebni. Takođe, na nivou visokog obrazovanja od 2021. Postoji dualni model studija, što je slična ideja, da se kroz intenzivnije kontakte sa poslodavcima tokom studija svršeni student lakše zaposli”, kaže Jelena Žarković I pojašnjava da na nivou srednjeg obrazovanja to zaista i znači prologodavanje obrazovnih profila potrebama konkretnih poslodavaca, dok na nivou visokog obrazovanja to pre podrazumeva sticanje dodatnih veština.

I to onih mekih veština koje sutra pomažu mladoj osobi da se bolje uklopi u radnu organizaciju, poput sposobnosti komunikacije, rada u timu, veštine organizovanja, upravljanja vremenom, kaže Jelena Žarković. Vesna Pantelić, saradnica biltena MAT kaže da kada je o dualnom obrazovanju reč, da je kod nas fokus je na deficitarnim zanimanjima koja su ključna za preradivačku industriju.

„Mada postoji inicijativa da se program proširi na IT sektor, obnovljive izvore energije i druge moderne industrije. Izazovi koje dualno obrazovanje postavlja pred donosiocima odluka u domenu obrazovanja i tržišta rada, kao i pred organizatore praktične nastave i vežbi u saradnji sa poslodavcem su da kvalitet obuke značajno varira u zavisnosti od veličine, resursa i posvećenosti

kompanija koje učestvuju u praktičnoj nastavi. To znači da manje firme često nemaju kapacitete ili obučene mentore da pruže adekvatnu praksu. Takođe, učenicima stiču konkretne veštine za usko specijalizovana zanimanja, što može otežati njihovu prilagodljivost promenljivim zahtevima tržišta rada”, kaže Vesna Pantelić.

Takođe, srednje škole koje sprovode dualno obrazovanje često se suočavaju s nedostatkom stručnih nastavnika i moderne opreme, što može uticati na kvalitet teorijskog dela obrazovanja, dodaje.

Često se postavlja pitanje da li je naš obrazovni sistem u stanju da tržištu isporuči visokoplaćena zanimanja. Međutim profesorka Jelena Žarković postavlja obrnuto pitanje – da li je naša privreda u stanju da takva zanimanja proizvede, kolika je zapravo tražnja za visokokvalifikovanim poslovima u privredi, koliko njih traži kadrove koji imaju visoko obrazovanje i koje su spremni, kao poslodavci, bolje i da plate.

„Istraživanje koje smo mi sproveli pre par godina na Ekonomskom fakultetu pokazalo je da je oko 39% mladih starosti od 20 do 29 godina sa visokim obrazovanjem radilo u zanimanjima za koja visoko obrazovanje nije potrebno. Među mladima sa srednjim stručnim obrazovanjem oko 15% mladih je pre-

kvalifikovano. Iako bi neke od tih neusklađenosti mogle biti dobrovoljne prirode ili kratkoročne strategije u cilju sticanja radnog iskustva i odgovarajućih veština potrebnih za stabilno zapošljavanje u budućnosti, one su prvenstveno znak slabog otvaranja novih radnih mesta za diplomirane studente

koji su prihvatili radna mesta ispod njihovog nivoa formalnog obrazovanja jer druge mogućnosti zaposlenja nisu bile dostupne”, primećuje Jelena Žarković.

Ako se globalno tržište rada menja, pre svega pod uticajem tehnološke revolucije koja se događa, menja li se onda i način na koji su se studenti devedesetih učili kako se gradi karijera. Ako se opet vratimo na savet osnivača Pekabete prema kome posao top menadžera u trgovini treba da se počne u magacinu, šta bi danas bio adekvatan savet studentima, ako će uskoro u velikim distributivnim centrima roboti, umesto fizičkih radnika nositi i slagati robu. Već sada u trgovinama postoje aplikacije, koje se, recimo koriste za poručivanje i distribuciju robe u trgovinama. Kako tehnologija menja radna mesta vidi se i po samouslužnim kasama koje sve češće vidimo u trgovinskim lancima. Kao potrošačima, svima nam je jasno da samouslužna kasa skraćuje vreme čekanja u redu, da se roba plati brže ako to sami uradimo na aparatu nego ako čekamo u redu kod kasirke. Ako zvanična statistika, na primer, za par godina objavi da je broj zaposlenih u trgovini smanjen, hoćemo li samouslužne kase i mi koji smo robu plaćali na aparatima umesto kod kasirke imati neke veze sa tim? •

ANICA TELESKOVIĆ

Zbog veštačke inteligencije i drugih tehnoloških inovacija u narednih pet godina bez posla će ostati 83 miliona ljudi, ali će se otvoriti 69 miliona radnih mesta. To ipak znači da će u svetu posao izgubiti 2% sadašnjih zaposlenih

Kakvo nas obrazovanje čeka?

Neformalno obrazovanje će postati presudno za razvoj radne snage. Stručno obrazovanje će se češće odvijati van sistema formalnog obrazovanja, uglavnom na poslu i kroz kratke programe razvoja radne snage, navodi se kao jedan od zaključaka Svetske banke

Brojne studije potvrđuju - svedoci smo završetka zlatnog doba napretka i rasta ugleda akademskih zanimanja^[1]. Najveći broj istraživanja potvrđuje da nastavna zanimanja teško izlaze na kraj sa brojnim problemima i da se već tri decenije u svim istraživanjima sve jasnije nagoveštava neizbežna kriza sistema obrazovanja. Osnovni nalazi mogu se opisati na sledeći način:

- Već nekoliko decenija opada društveni i ekonomski status visokog obrazovanja. Mada se svuda ističe potreba za sve obrazovanijom radnom snagom, iza toga ni u jednoj zemlji sveta ne stoji državna finansijska podrška.
- Visoko obrazovanje doživljava sve veću konkurenciju od drugih istraživačkih centara i institucija, koje se na taj način uključuju u „tercijarno obrazovanje“.
- Istovremeno, naučnici su postali svesni rizika koji njihovi pronalasci mogu imati na socijalnom, tehnološkom pa i ekološkom planu.
- Sve veća povezanost u visokom obrazovanju i istraživačkih timova širom sveta bila je jedan od glavnih pokretača globalizacije. Sa njenim usporavanjem, i značaj obrazovanja se polako smanjuje.

S druge strane, Svetska banka ukazuje na pravce u kojima će se menjati profesije, ali i tržište radne snage.^[2]

1. Investicije u mlade će donositi bolji privredni rezultat. Brojne empirijske analize potvrđuju da ulaganja u ljudski kapital, naročito tokom detinjstva i mladosti daju visoke ekonomske rezultate.

2. Godine školovanja postaće manje pouzdani statistički pokazatelj razvoja stručnih veština, jer često ne obuhvataju one stručne veštine koje se na poslu zaista i traže.

3. Visoko obrazovanje je i dalje veoma relevantno, što potvrđuju visoki prinosi koji se ostvaruju. Međutim, često neke firme, posebno u IT sektoru, smanjuju kriterijume na konkursima, kako bi u svom okruženju proširile broj talentovanih ljudi koji joj mogu biti od neograničene koristi.

4. Neformalno obrazovanje će postati presudno za razvoj radne snage. Stručno obrazovanje će se češće odvijati van sistema formalnog obrazovanja, uglavnom na poslu i kroz kratke programe razvoja radne snage.

Zoran Lončarević

DANICA POPOVIĆ
redovna profesorka
na Ekonomskom fakultetu
u Beogradu u penziji

5. Preduzeća će i sama imati značajnu ulogu u obuci i prekvalifikaciji. Poslodavci su korisnici stručne radne snage koju su zaposlili, a istovremeno, oni su i kreatori novih veština. Firme će morati da preuzmu značajniju ulogu u obrazovanju u ovom pogledu.

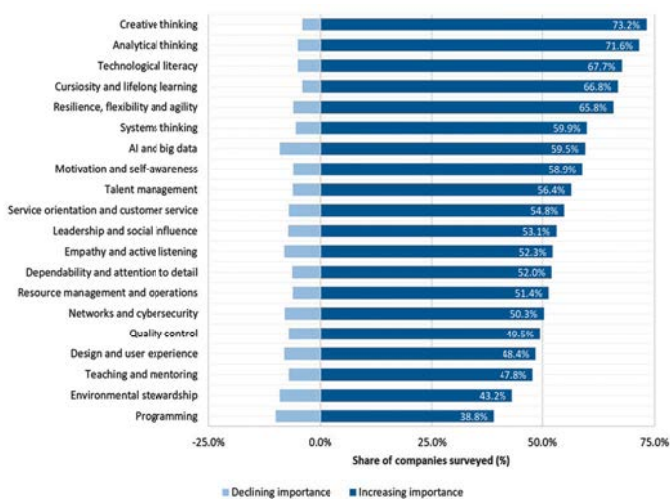
U protekle tri decenije, raspoloživa proizvodna tehnologija je od mnogih rutinskih radnih mesta napravila radna mesta na kojima se zahteva rešavanje problema, kreativnost i analitičke veštine. Dostupni podaci ukazuju na to da su veštine kao što su kreativno razmišljanje, analitičko razmišljanje,

empatija, radoznalost i otpornost među prvih 15 veština koje poslodavci traže na globalnom nivou na tržištu rada.

Reforma obrazovanja će, takođe, morati da se zasniva na projekcijama budućih radnih mesta, a ona su danas tehnologijom i digitalizacijom. Prema izveštaju Svetskog ekonomskog foruma^[3], većina radnih mesta koja najbrže opadaju su službenička ili sekretarske, pri čemu se očekuje da će najbrže opadati broj bankarskih i srodnih radnih mesta, poštanskih i bankarskih službenika, kao i službenika za prodaju karata ili za unos podataka. Ista sudbina se očekuje i u sektorima računovodstva, knjigovodstva i obračuna zarada.

S druge strane, očekuje se veliki rast radnih mesta u obrazovanju, poljoprivredi i digitalnoj trgovini

Mišljenja poslodavaca o osobinama koje se sve više traže, rangirano prema neto razlici

Izvor: The Future of Jobs Report 2023

i trgovini. Očekuje se da će poslovi u obrazovnoj industriji u svetu porasti za oko 10. Očekuje se da će poslovi za poljoprivredne profesionalce, posebno za operatere poljoprivredne opreme, porasti za oko 30. Predviđa se rast stručnjaka za e-trgovinu, za digitalnu transformaciju i stručnjake za digitalni marketing i strategiju. Ti podaci danas su dostupni svakom istraživaču na sopstvenom LinkedIn profilu.^[4]

Konačno, tu reformu treba da implementiraju zaposleni u obrazovanju – gde se u najvećem broju zemalja beleže izuzetno mala primanja, ovo je deo šire slike, sa rastućim deficitom nastavnika koji se širi širom Evrope.

U Francuskoj trenutno ima 4.000 slobodnih mesta, a nedavne procene u Nemačkoj ukazuju na nedostatak od 25.000 nastavnika do 2025. godine. Situacija je uglavnom zbog uslova rada, uključujući plate koje stagniraju, i to usred visokog rasta krize troškova života.

Zvanične godišnje bruto početne plate u javnim školama u nižem srednjem obrazovanju (ISCED 2) kretale su se od oko 4.233 evra u Albaniji do 69.076 evra u Luksemburgu 2020/2021, prema podacima za zemlju koje je prikupila Evropska komisija/EACEA/Euridice.

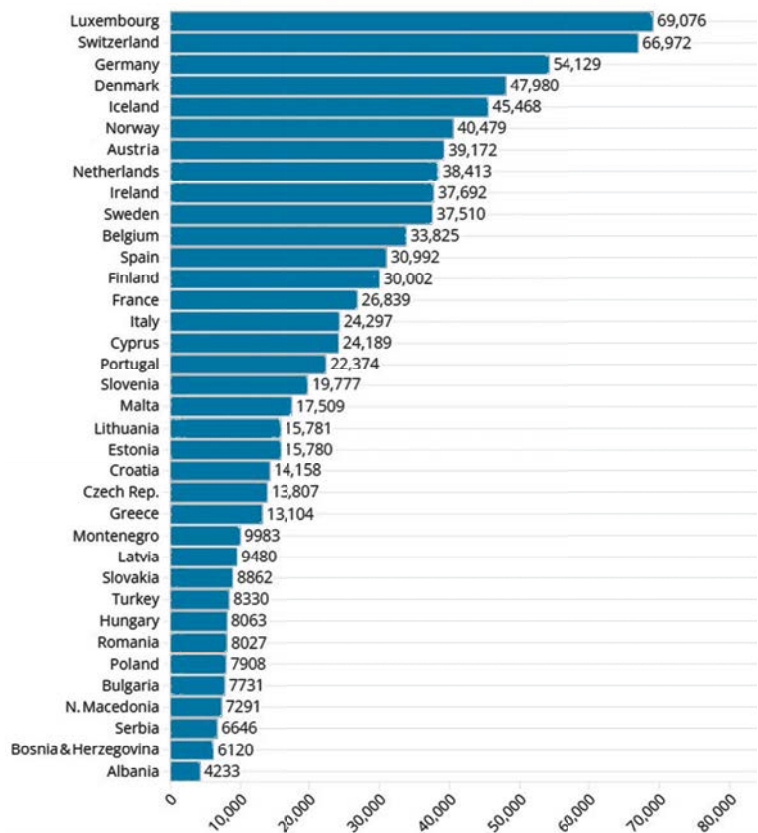
Prosečna plata nastavnika u zemljama Evropske unije (EU) je 25.055 evra. Nastavnici u Francuskoj i Italiji zarađuju polovinu onoga što zarađuju u Nemačkoj

Ostavljajući Luksemburg po strani, godišnja početna plata bila je iznad 50.000 evra u samo dve zemlje, odnosno u Švajcarskoj (66.972 evra) i Nemačkoj (54.129 evra)..

Vraćajući se sada na reformu obrazovanja, koju će sprovesti nezadovoljni nastavnici koji sve češće napuštaju svoja radna mesta u prosveti, očigledno je da to neće biti lak zadatak.^[5] No, uprkos tome, neke zemlje su uspešno obavile važne obrazovne reforme^[6], među

Prema izveštaju Svetskog ekonomskog foruma, očekuje se da će najbrže opadati broj bankarskih i srodnih radnih mesta, poštanskih i bankarskih službenika, kao i službenika za prodaju karata ili za unos podataka. Ista sudbina se očekuje i u sektorima računovodstva, knjigovodstva i obračuna zarada

Godišnje plate nastavnika – 2020/2021

Izvor:
<https://telegrafi.com/en/teachers%27-salaries%2C-which-countries-pay-a-lot-and-which-pay-a-little-in-Europe/>

kojima su Poljska, Vijetnam, Pakistan, Meksiko i Papua Nova Gvineja, što znatno ohrabruje i potvrđuje činjenicu da su reforme obrazovanja moguće i izvodljive – i da njihov uspeh u velikoj meri zavisi od političke volje za reformama u samoj zemlji koja namerava da ih sprovede. •

[1] https://read.oecd-ilibrary.org/education/higher-education-to-2030-volume-1-demography/back-to-the-future-the-academic-professions-in-the-21st-century_9789264040663-5-en#page1

[2] <https://blogs.worldbank.org/en/education/changing-skills-and-workforce-development>

[3] World Economic Forum, Future of Jobs Report 2023 INSIGHT REPORT MAY 2023

[4] <https://www.linkedin.com/pulse/linkedin-jobs-rise-2022-25-us-roles-growing-demand-linkedin-news/>

[5] Za njegovo lakše i uspešnije sprovođenje, univerzitetu Stanford je objavio svetsku bazu podataka o reformama obrazovanja (<https://werd.stanford.edu/database>). Ova baza je besplatna i dostupna na Internetu, što još jednom pokazuje prednosti koje je donela globalizacija – i kojima sada pretili usporavanje ili gašenje. Svetska baza podataka o reformi obrazovanja (VERD) obuhvata 14.375 reformi iz 216 zemalja i oblasti, a blizu osamdeset procenata reformi su iz godina u rasponu od 1970. do 2021. Reforme se crpe iz izveštaja Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD), Svetske banke i UNESCO-a, kao i publikacije koje su izradili stručnjaci iz zemalja. Podaci su dostupni na nivou reforme i uključuju godinu i zemlju svake reforme, kao i naslov i kratak opis. (2023-01-01)

[6] Education and economic development: Five reforms that have worked. Harry A. Patrinos March 20, 2017

INTERVJU: PROFESOR DR MIHAEL ŠRAC, UNIVERZITET U INSBURKU

Nastavnici su arhitekta naše budućnosti

Evropski stručnjak za reformu obrazovanja i inovativne koncepte školstva objašnjava zašto reforme obrazovanja sada moraju da budu brze i koliki je značaj autonomije školskog kadra

Čak i bez pandemije, ratova i mnogih kriza poslednjih godina, škole širom Evrope se suočavaju sa pregršt izazova. Ne samo države već i pojedine škole tragaju za „pravim receptima“ za uspešno obrazovanje. Dobra iskustva u tome kako pronaći prava rešenja i šta pomaže školama da budu uspešnije prikupio je pre nekoliko godina u knjizi „Ljudi prave školu“ profesor dr Mihael Šrac, jedan od najuticajnijih austrijskih i uopšte evropskih stručnjaka za reformu obrazovanja i inovativne koncepte školstva.

Sažimajući svoja iskustva, između ostalog, i dok je bio na čelu Međunarodnog kongresa za efikasnost i unapređenje škola, ovaj profesor Univerziteta u Insbruku u razgovoru za „Vreme“ kaže da sa širenjem korišćenja veštačke inteligencije njegova knjiga postaje još značajnija jer „ljudska bića postaju važnija od mašina“. Kako kaže, nastavnici više nisu stručnjaci za znanje, već više stručnjaci za to kako se nositi sa znanjem. Prema njegovim rečima, na ovakve promene obrazovni sistemi moraju da reaguju brzo, a što je veća udaljenost između kreatora politike i prakse, to je problematičnije sprovesti promene brzo.

„Druga stvar koju sam naučio je da ne postoje centralna rešenja za lokalne probleme, jer vrlo često ministarstva, vlade, kreatori politike misle da mogu da utiču na ono što se dešava u učionici. Ljudima koji su na lokalnom nivou je potrebna autonomija da bi zaista bili kreativni. Ako nemate lokalno školsko vodstvo, to (reforma) neće funkcionisati. I vodstvo mora da bude podeljeno, a ne da u pitanju samo jedna osoba. I namerno kažem vodstvo a ne rukovođenje, jer ne možete da rukovodite učenjem. Učenje je uvek dijalog iskustva među ljudima.“

Godinama ste bili predsednik žirija Nemačke nagrade za škole, a sada ste član žirija Austrijske državne nagrade za inovativne škole. Šta izdvaja pobedničke škole? Šta su preduslovi za jednu dobru školu ili, još važnije, za uspešan sistem obrazovanja?

Kao predsednik žirija Nemačke nagrade za škole, zaista me je uvek zanimalo zašto su te škole tako uspešne i počeo sam, i još uvek sam usred toga, da pravim studiju od toga. Tako da imam 150 intervjuva sa liderima uspešnih škola u Nemačkoj, Austriji i Švajcarskoj. A ishod je da je to uglavnom ono što mi na nemačkom zovemo Haltung, to jest stav, držanje. Stav je veoma veoma važan i problem je što je to nešto što je u velikoj meri zasnovano na biografiji pojedinca. Dakle, ovi ljudi u intervjuima mi govore kako je njihovo takvo držanje počelo veoma rano, već u detinjstvu kada su imali priliku da preuzmu odgovornost, da budu hrabri da rade određene stvari.

Međutim, neophodna je i autonomija kako bi oni ispunili svoju viziju dobre škole. Nemačka još ima prilično

rigidan školski sistem odozgo nadole, sa školskim inspektorima. A ovi uspešni školski lideri na neki način koriste sivu zonu između onoga što je napisano u propisima i načina na koji to mogu da sprovedu u praksi. Tako da ponekad postupaju „nezakonito“ ali sa dobrim razlogom. Tim ljudima moramo verovati, ali naravno i da ih profesionalizujemo.

Kako su učitelji i direktori škola u Austriji podstaknuli na takve inovacije?

Pre 20 godina smo u Austriji otvorili Lider-sku akademiju kada je tadašnji ministar tražio od mene da smislim koncept kako da svih 6.000

KATHARINA KERN / MICHAELSCHRAITZ.COM

direktora austrijskih škola bude inovativnije. Prvo, morali smo da napravimo veoma atraktivan program kako bi svako ko ne ode tamo imao osećaj da je nešto propustio. A nisu svi bili obavezni ili prinuđeni da idu na program.

Drugo, ranije smo u Austriji vrlo često u obuci školskih lidera koristili male grupe od 20 ljudi. Sada smo po generaciji okupili njih između 250 i 300 što je bilo fascinantno iskustvo, jer su oni svašta naučili jedni od drugih i ujedno stekli iskustvo da su deo jednog pokreta. A znamo od poznatog američkog stručnjaka za školsko liderstvo Majkla Fulena da su pokreti daleko moćniji i efikasniji od odluka nametnutih odozgo. Primera radi, u Nemačkoj postoji veoma snažan pokret „Škola u pokretu“ tako da mnoge uspešne škole žele da budu deo njega, jer primećuju da više dobijaju od tog pokreta nego od ljudi koji se bave obrazovnom politikom.

U svakom slučaju, u Liderskoj akademiji smo okupili školske lidere svih različitih tipova škola, jer su u Austriji oni obično razdvojeni pa su im i obuke različite. Time smo odjednom imali neku vrstu horizontalne veze u školskom sistemu, što je bilo veoma važno. A onda su obukama želeli da prisustvuju i školski inspektori, potom ljudi iz ministarstva, tako da smo se povezali i vertikalno. Ne samo što su oni učili jedni od drugih, već su bili iznenađeni kada su čuli šta se radi u drugim školama, u drugim regionima, u drugim saveznim pokrajinama. Neki su odjednom shvatili da im je dozvoljeno da rade stvari za koje su mislili da ne smeju. To ih je dosta osnažilo i uticalo na njihov stav i držanje. I tome nije doprineo samo pokret, već i to što smo uveli i kolegijalni timski koučing metod.

Možemo li onda reći da je za uspešne škole neophodno to da imaju uspešno vodstvo, ali da je za uspešan obrazovni sistem potrebno i da postoji svojevrsni pokret?

Upravo tako. A ako se vratimo na veštačku inteligenciju, potrebno je i da pokret bude brz. Sve se u društvu kreće tako brzo da naprosto neke stvari više ne rade na stari način. Američki koncept, koji se ranije koristio, više ne funkcioniše. Jer dok radite istraživanje šta je neophodno, pa razvijajte programe i onda ih širite u društvu, stvarnost se već promenila i taj novi program dacima ne znači ništa.

Primer stvaranja takvog brzog pokreta je ono što je kao direktorka jedne berlinske gimnazije uradila Margret Rasfeld osmisliši koncept

„Frei-Day“ (Slobodni dan), čiji naziv je nemačka igra značenja sa engleskom rečju petak, koja se pojavljuje u imenu tada popularnih đakških ekoloških protesta pod nazivom „Fridays for Future“ (Petak za budućnost). Ona je uvela predmet koji se zvao odgovornost a prema njenom konceptu svakog petka učenici odlučuju šta će se tog dana izučavati a tema mora da se tiče održivosti. Dakle, oni preuzimaju odgovornost, razmišljajući o budućnosti društva i pokušavajući da otkriju kako mogu da utiču na budućnost. Oni, naravno, imaju svoja istraživačka pitanja, a nastavnici moraju da ih podrže. Ovo je i svojevrsni subverzivni element u školi jer kada učenici dobiju slobodu da odlučuju, to ima uticaja i na ostale predmete. Neće više mirno da sede, već kažu da im je potrebno više ovog ili onog znanja i informacija. Ali to je jedan dobar način da učenici spremne da preuzmu odgovornost, pri čemu razvijaju kreativnost i inovativnost. A to je ono što nam je potrebno u budućnosti.

Međutim, u pojedinim zemljama postoji trend smanjenja broja mladih koji žele da se obrazuju

za posao nastavnika, posebno za predmete kao što su maternji jezik, matematika, fizika. Kako preokrenuti taj trend? Da li je potreban samo novac ili i mnoge druge stvari?

Uvek je potrebno mnogo drugih stvari. Pre svega, mislim da je to pitanje regrutovanja. Ako nemate zanimanje koje je privlačno, ovde vam neće uspeti regrutovanj jer je novac samo jedan deo. Iz programa kao što je „Podučavajte za Austriju“, primetili smo da ljudi koji su obučeni za neki predmet ulaze u nastavu više iz vrednosne perspektive, jer misle da su to vrednosti u društvu koje veruje u budućnost ljudskih bića, nego što ih na to navodi situacija na tržištu rada.

Finska je primer da je atraktivnost takođe važna. U mnogim zemljama često većina nastavnika ili većina ljudi koji završe školu kažu da ne želi da radi u takvoj školi. Na takmičenju nemačkih uspešnih škola, međutim, primećujem mlade ljude koji su toliko srećni što su u takvoj školi jer vide da imaju uticaj. Naravno, novac mora da bude odgovarajući, ali ako pogledate Finsku, više je u pitanju vrednost koju ima profesija nastavnika. Oni su veoma poštovani poput doktora medicine, dok se u nekim drugim zemljama na učitelje gleda samo kao na ljude koji rade sa decom. S takvim stavom nema uspeha, jer su oni stručnjaci. Nastavnici su arhitekta naše budućnosti. Kao što

Učenje za ocenu ili za život

U prošlogodišnjoj studiji u Austriji, prema rečima profesora Šraca, utvrđeno je da većina sedamnestogodišnjih đaka uči samo za test iako će posle sve zaboraviti, te da ne uče ono što im je potrebno u životu. U tom kontekstu u različitim evropskim zemljama preispituje koliko su brojčano izražene ocene opravdane, a naš sagovornik kaže da brojevi nisu od velike pomoći kao povratne informacije jer đaci samo žele da dobiju najbolji broj, jer im to, na primer u Nemačkoj, osigurava da upišu fakultet.

„Međutim, ono što znamo jeste da je daleko važnije i uticajnije to da dobijete povratnu informaciju o tome šta ste postigli. U Hamburgu su pojedine škole eksperimentisale sa ukidanjem brojeva u osnovnom i nižem srednjem obrazovanju za učenike do 15 godina, tako što su uklonile brojeve kao ocene i uvele verbalnu povratnu informaciju. Za ovaj eksperiment, vlasti Hamburga su rekly da svaka škola može da ukine brojeve u ocenjivanju, ali da u roku od dve godine moraju da razviju koncept kako misle da će verbalno ocenjivanje uspešno funkcionisati. Oni moraju da pokažu da će biti sposobni da sprovedu takvu inovaciju u praksi. Dakle, ovakve i slične inovacije, poput ukidanja učionica, ne bi valjalo naprečac uvoditi u ceo sistem, već dati eksperimentalnim školama dve godine vremena da utvrde koncept kako raditi, primera radi, bez učionica. Ako njihov koncept uspešno zaživi, onda će drugi želeći da saznaju kako to funkcionise“, ističe on.

arhitekta grade kuće, tako oni grade umove budućnosti društva.

Finska je dobar primer i zbog toga što je tamo lokalna zajednica ta koja sve čini da dobije najbolje nastavnike koji su im potrebni. Tako da lokalna zajednica, na primer, ako ne nađe nastavnika iz nekog od predmeta koje ste pomenuli, može da izvrši pretragu i učini tu poziciju privlačnijom. Na primer, u Austriji smo otkrili da ukoliko ponudimo besplatan smeštaj, to povećava atraktivnost tih radnih mesta i za to može da se pobrine lokalna zajednica. Dakle, nema centralnog rešenja za lokalni problem, ali opet moramo na lokalnom nivou da dobijemo svojevrсни pokret. Tada će profesija biti privlačna.

Ne postoji jedinstveno rešenje, ali šta Srbija može da nauči iz različitih uspešnih reformi od Finske do Estonije?

Proveo sam neko vreme u Estoniji, jer su me pozvali da odradim treninge za školske lidere nakon što su prešli sa istočnog na zapadni način razmišljanja. I ono što sam primetio i po čemu su veoma poznati, jeste da veoma brzo reaguju na promene situacije. A to je, mislim, ključno. Jer ako koristite tradicionalni pristup upravljanja projektima, koji se vrlo često sreće, uvek pokušavate da pronađete rešenja na osnovu svog prošlog iskustva. Ali najteže je pustiti stvari, koje ne rade, da odu. Na primer, zašto su nam potrebne učionice? Mnogi nastavnici nisu mogli ni da zamisle šta znači napustiti učionice...

Ni mnogi roditelji...

Da, pitaju se kako bi to trebalo da funkcioniše. I vidite, morate da imate teoriju promene gde su puštanje starog da ode i prihvatanje novina suštinski deo toga. I tu opet mora biti neka vrsta stava, jer sve to nije nešto što se može nametnuti. Morate biti otvoreni za novine a to naravno znači da mora da postoji i veliko poverenje u sistem. Međutim, mnogi obrazovni sistemi ne veruju svojim školama, pa su im potrebni inspektori da idu u škole i kontrolišu. Onda je to organizacija bazirana na nepoverenju i ona je uvek orijentisana na to šta nedostaje. Pa uvek gledate na greške, što počinje od toga što se đaci uvek krive ako nešto ne rade kako treba. A zapravo morate da pravite greške da biste naučili da postanete bolji.

Kako izbeći to nepoverenje i podstaći promene?

Tako što, kao u američkim osnovnim školama, svako dete, svakog dana, treba da ide kući sa osećajem da je nešto postiglo. Znači, to je mnogo drugačije od odlaska kući sa tim da su vam rekli da nešto niste mogli da uradite. Zbog toga su u SAD daleko inovativniji u školstvu. Iz psihologije znamo da je jedan od ključnih elementa da morate da imate iskustvo da ste nešto postigli. Drugo, potrebna vam je i autonomija da biste ispunili svoju viziju. A treća stvar je ta da morate biti deo grupe ili zajednice. Naprosto promene ne možete napraviti sami. Naravno,

MICHAELSCHRAITZ.COM

ne možete školama ili đacima samo ponuditi autonomiju. Morate da ih učinite i odgovornim za ono što rade.

S druge strane, vrlo često možemo čuti da obrazovni sistem mora da bude fokusiran na potrebe privrede. Kako gledate na to, posebno imajući u vidu veštačku inteligenciju koja brzo menja potrebe tržišta za nekim profesijama?

Mislim da je to velika šansa. U mojoj studiji, od školskih vođa čujem da na veštačku inteligenciju vide kao nešto što menja celu igru. Nastavnici više ne moraju na neki način da deci utuže znanje u glavu i testiraju ih, jer deca mogu izvući više od interneta nego što sami nastavnici znaju. U istoriji je bila privilegija ako ste imali znanje koje možete da prenesete, ali to više nije slučaj. Privreda danas traži ljude koji mogu da se bave znanjem. Sada je daleko važnije da škole razvijaju radnike znanja, jer su privredi potrebni ljudi koji su kreativni, koji znaju da razmišljaju, koji su inovativni, koji imaju rešenja, jer će sve ostalo ionako raditi veštačka inteligencija. Zbog toga mislim da će se tržište rada mnogo više približiti školstvu i obrnuto. Na primer, u školama gde nema učionica, oni imaju svoj radni prostor, sličan kancelariji ili radu od kuće. Tako se u školi mnogo više približavaju onome što se od njih očekuje kasnije, gde moraju da preuzmu odgovornost i moraju da sarađuju, a ne samo da budu individualno obučavani. Na primer, u jednoj uspešnoj školi u Nemačkoj đaci rade u timovima, a u svakom timu ima đaka različitih sposobnosti. Neki su pametni, a neki manje sposobni da razumeju stvari, ali uvek kolektivno moraju da nađu način da urade ono što se od njih traži. A to je isto ono što ih čeka na tržištu rada. Zbog toga mislim da će ubuduće biti cenjenije škole koje razvijaju upravo takve kapaciteta ljudi.

Dakle, ministarstva, rukovodioci škola i nastavnici moraju da budu mnogo prilagodljiviji za velike promene?

Upravo tako. Mora se nešto uraditi, poput koncepta „Slobodni dan“ o kome sam vam pričao, gde đaci pronalaze rešenja za probleme budućeg održivog razvoja. Oni pozivaju ljude iz lokalne zajednice ili iz biznisa jer im je potrebna stručnost da dobiju odgovore na sva pitanja. Sve to naravno neguje kreativnost, jer oni imaju pogled na svoju budućnost i tako znaju šta će biti njihovi problemi.

I grade poštovanje prema ljudima koji imaju znanje.

Tačno. Inače, čitav svoj radni vek nailazio sam na rečenicu „to neće uspeti, zbog...“ Ono što sam u međuvremenu naučio jeste da pokažem ali i da ne razmišljam da nešto neće uspeti. A to bi trebalo da važi i za direktore škola i za sve u prosveti. Verujte da će uspeti to što radite i prevaziđite taj negativan okvir. •

Smisao usmeravanja ili nostalgija za Stipe Šuvarom

Ideolog „usmerenog“ bio je hrvatski komunista i autor knjige „Škola i tvornica“. Cilj je bio i da se napuste recidivi sklerotičnih građanskih gimnazija, ali i da se napuste klasne razlike koje su se zapatile i u socijalizmu. I u tome se prilično uspelo

Početkom devedesetih godina prošlog veka pitao me je tatin prijatelj iz Požege (ove kod Užica, ne one slavonske), koji si ti Zoćo ono fakultet upisao? Ja mu odgovorim - sociologiju, a on meni sa čuđenjem – pa gde to sad kad je prop' o socijalizam?

Inače, ko završi sociologiju može da predaje i u školi. Ako bi država medijsku pismenost kao zaseban predmet mogla uvesti od srednje škole, a to je inicijativa Demostata, sociologiju bi trebalo uvesti kao matematiku (računanje) – od prvog razreda.

Kao što se nekad sociologija ideološki često redukovala ili poistovećivala sa marksizmom, tako danas postoji konfuzija i nerazlikovanje sociologije i takozvanog građanskog vaspitanja. U fazi dodvoravanja Crkvi, i Đinđićeva Vlada je olako uvela veronauku u državne škole, ali sa mogućnošću alternative – pohađanja građanskog vaspitanja. Tako se napravio opasan društveni rez, mnogo širi od škole, sa implicitno ili manje implicitno antagonizirajućim predmetima koji to ne da ne moraju biti, već su u suštini komplementarni. Ovako je ispalo da roditelji koji pošalju decu na veronauku nisu za građansku državu, odnosno da su roditelji (deca) koja idu na građansko vaspitanje „nevernici“, da su odrođeni od crkve i države, i u krajnjoj instanci da su „antisrbi“. A, nekad je građanska Srbija upravo bila slaviska Srbija.

Ni veronauka, ni građansko vaspitanje ne treba da budu zasebni predmeti već sociologija kao temeljna društvena nauka treba da ih inkorporira. To znači da bi deca učila u sklopu predmeta i sociologiju religije, dok bi nastavu veronauke, shodno interesovanju njih i roditelja, pohađali u crkvenim objektima. Kao nekad u vreme Jugoslavije kad su se Srbi iščuđavali koliko je Hrvata išlo na veronauku – u katoličku crkvu naravno.

Teško da u ovako medijski devastiranoj državi i kontaminiranom etru ima dovoljno stručnog kadra za ozbiljnu nastavu medijske pismenosti. Još srećem na ulici po kog sociologa, mog ispisnika koji predaje samo „na određeno“, u srednjoj školi kao zamena uglavnom, ali idu vremena, kako

TANJUG / DRAGAN KUJUNDŽIĆ

PIŠE:
ZORAN PANOVIĆ

mi kažu prijatelji iz prosvete, da našoj deci uskoro neće imati ko da predaje ni društvene nauke. Teško će biti naći diplomiranog istoričara, kao što će problem biti sa nedostatkom predavača za temeljne prirodne nauke - fiziku, hemiju, biologiju... Čak i neko domaćinstvo, kao što je nama u OŠ „Dušan Jerković“ u Titovom Užicu domaćinstvo predavala simpatična cura koju smo zvali Oliva, i koja je imala taj melanholični pogled dok je, osećalo se, čekala svog Popaja.

Istraživanja Demostata pokazuju sve izraženiju tendenciju studenata na principu „da

diplomiram, pa emigriram“, dok se s druge strane fakulteti pri upisu retko biraju s ambicijom da se predaje u školi. Socijalni status prosvetnih radnika i stalni, pa i bezbedonosni rizici, nisu sigurno motivirajući faktor. Upisuju se i sumnjive škole, diplome se štancuju, obrazovanje se devalvira, nagomilana partijsko-državna uprava se statusno legitimiše instant diplomama. Nekada se u socijalizmu kao ispoljavanje malograđanštine tumačilo kad neko na vratima stana nalepi pločicu sa titulom: Pera Perić, diplomirani inženjer, Pera Perić, diplomirani ekonomista, a tek doktor nauka... Ali to je značilo i vrednost škole i društvenog statusa koji ona obezbeđuje. Iako je bilo i onih koji su doktorirali na Zakonu o udruženom radu. Danas bi bilo opskurno da neko na vrata stavi pločicu sa statusom „menadžer“. Pa ko bi poverovao i pravom menadžeru da je baš to za šta se izdaje.

U Beogradu sve češće možete sresti simpatične Azijate koji voze za Gradsko saobraćajno preduzeće. Jedan od njih, izgleda da je iz Bangladeša, tako je pre jedno mesec dana proveo autobus 48. preko Slavije i Autokomande kao gradski slalom. Pa zar nije logično: Beogradska saobraćajna gužva je ništa prema onoj u Bangladešu. Možda idu vremena kad će deci u Srbiji matematiku, hemiju,

pa zašto ne i nacionalnu istoriju, predavati kadar iz Bangladeša. I možda nam istoriju bar trezvenije objasne. Nije više na sve fakultete navala kao na psihologiju, koja je bila „in“ i nekad i sad. Ili na FON koji se prilagodio i proslavio sa

Istraživanja Demostata pokazuju sve izraženiju tendenciju studenata na principu „da diplomiram, pa emigriram“, dok se s druge strane fakulteti pri upisu retko biraju s ambicijom da se predaje u školi

poslednjom tehnološkom revolucijom.

Hajmo na čas u jun 2013. godine: Tadašnji ministar obrazovanja Srbije Žarko Obradović izjavio je posle „provala“ (krađe) testova za maturu da možemo da zaključimo kako u ovoj zemlji ima lopova. Policija je kasnije ustanovila da je za „sve kriv radnik štamparije“. Kritičari su Obradovića tad prozvali „ministrom resavskog obrazovanja Srbije“. Roditelji su bili očajni, deca zbunjena, „sve

dokumentacija Vreme

petice više nisu iste“, govorilo se, ministar Obradović se dere na skupštinskom odboru, Aleksandar Vučić, uprkos Vidovdanu i EU integracijama, morao je da misli i o sramoti sloma male mature, pa čak nagoveštava da u procesu promene svesti visoko mesto moramo dati i njenom veličanstvu – ostavci.

Slom male mature pokazao je i tada, kao što stanje u prosveti pokazuje i danas, da se nama nije toliko raspala država koliko nam se raspalo društvo. Fromovski rečeno, ono je „razoreno“. A državu je lakše obnoviti negoli društvo. Čuli su se tada u očaju i gadafijevsko-anarhistički predlog: Ukinite škole!

Gledajući te 2013. dramu roditelja i dece (a utisak je da je roditeljima bilo teže nego deci), i gledajući ove godine štrajkačko-entropijsko stanje prosvete, probao sam da se setim kako je meni bilo. Prosvetni radnici bili su uvaženi članovi društva, upisivali su se fakulteti koji su garantovali regeneraciju nastavnog kadra. Reč menadžer iz ideoloških razloga nije ni postojala. Doduše postojala je optužba u političkim obračunima za „tehnomenadžere“ i „anarholiberalale“. Teško ko da je mogao da pretpostavi inflaciju visokih škola za menadžment.

Moja generacija (1970) nije ni imala malu maturu, pa otuda nije mogla ni imati šansu za stres tog tipa. Nama su se vrednovale samo ocene, ali tek za upis u treću godinu srednje. Mada se i onda govorilo da sve petice nisu iste, na kraju se svako spakovao u koju je školu hteo. Bilo je i tada nastavničke inovacije, ali i lucidnih đaka. Sećam se kad je profesorica biologije pokušavala da bude moderna pa da na mala vrata uvede seksualno obrazovanje, te sve nešto izokola objašnjavala, da bi je moj drug, nazovimo ga Perica kao u onom vicu,

Nekada se u socijalizmu kao ispoljavanje malograđanštine tumačilo kad neko na vratima stana nalepi pločicu sa titulom: Pera Perić, diplomirani inženjer, Pera Perić, diplomirani ekonomista, a tek doktor nauka... Ali to je značilo i vrednost škole i društvenog statusa koji ona obezbeđuje. A danas bi bilo opskurno da neko na vrata stavi pločicu sa statusom „menadžer“

prekinuo i pitao: „Profesorice, a jel' možemo mi koji smo već to radili da odemo na pivo?“. Doduše Perica nije imao toliko „kvalitetne petice“, tek je nije imao iz vladanja, ali je zato posle vrlo dobro završio fakultet (i to jedan sa mnogo matematike). I ništa mu ne fali u životu. Na primer, direktorka moje osnovne škole bila je Milena Penezić Pinja, rođena sestra Slobodana Penezića Krcuna, koja je kao partizanka bosa ušla u Beograd oslobađajući ga 1944. i koja je

smatrala da je disciplina osnovni preduslov svake škole. Pored discipline i antifašizma negovala je i ideologiju i socijalnu pravdu. Mada je i u tim komunističkim školama nalik jezuitskim internatima bilo klasnih razlika. Pa su razredi sa više dece radnika i seljaka uglavnom učili ruski jezik, deca „elitnijih“ roditelja engleski, a tamo gde je kombinovano učio se francuski. I nikad nije falilo nastavnog kadra.

Sreća moje generacije bila je ta da je mogla da se obrazuje u jednom mnogo boljem školskom sistemu koji se zvao – srednje usmereno obrazovanje. Deca su se bez stresa male mature upisivala u prvu godinu srednje škole – zajedničke osnove, da bi u drugom imala predusmerenje, a tek u trećoj bi se zaista usmerila. Smerova je bilo za svačiju dušu – i išlo se u detalje od kožarskog do novinarskog. Sa 17 godina neko ipak malo bolje zna šta bi voleo da uči nego posle završenog osmog razreda. Iz usmerenog se moglo i u proizvodnju, i na fakultet. Ali, za razliku od danas, mnogo si jasnije bio usmeren na fakultet.

Sve je počelo maja 1974. na desetom Kongresu Saveza komunista Jugoslavija. Jedna od preporuka iz usvojenih dokumenata bila je tendencija ka usmeravanju (profilisanju) obrazovanja. I to ne samo za srednje škole,

već i za fakultete. Ideolog „usmerenog“ bio je hrvatski komunist, borac protiv šovinizma, Stipe Šušar – autor knjige „Škola i tvornica“. Cilj je bio i da se napuste recidivi sklerotičnih građanskih gimnazija, ali i da se napuste klasne razlike koje su se zapatile i u socijalizmu. I u tome se prilično uspeo. Dobio se moderan i efikasan sistem. Ali, i prilično demokratizovan. Prosto rečeno, osećala se neka vrsta slobode u školi.

Lako si mogao da menjaš škole, da se tražiš i pronađeš. I mnoge realno dobre stvari starih gimnazija „usmereno“ je apsorbovalo u sebe. Meni je, na primer, društvo omogućilo da se već u trećoj godini srednje škole usmerim da budem novinar. Doduše, do novinarske škole sam morao da putujem 22 kilometra, ali neka žrtva mora i da se podnese, ne može sve na tacni i pred kućom. Vodili su komunisti računa i o decentralizaciji. Pa se, eto, novinarska škola (zvanično se zvao – smer kultura i javno informisanje) nalazio u Požezi a ne u regionalnom centru Užicu. Naravno, bilo je mnogo slučajeva da se ljudi pogrešno usmere, ali ima ljudi koji promaše i život, a kamoli školu.

Ali, đavo ne da mira. Već tada su školski sistem pospradno nazivali „šugarica“, reakcionarne i dogmatske snage su počele da dižu glavu, i ubrzo su sve glasnjiji bili zahtevi da se vrata gimnazije. Tobaže, sistem nam pogrešno usmerava decu. Čule su se primedbe da je srednja škola ostala na pola puta; niti se deca obučavaju za zanat, niti dobijaju opštu kulturu za fakultet. I kako to obično biva, bez vidnijeg razloga sistem je oboren. I danas se čuju zahtevi da nam prosvetni sistem ne valja i da treba da ga menjamo, iako je država usvojila prosvetnu strategiju do 2030. Ali, pre toga neko bi trebalo da odgovori zašto smo već promenili jedan koji je bio dobar, demokratičan, emancipatorski, uprkos relativno razumljivoj ideološkoj oblandi i po kojem smeru viška.

U SR Srbiji van AP Kosova i Vojvodine popularna „šugarica“ uvedena je školske 1977/78. godine. Na primer, predsednik Srbije Vučić i premijer Hrvatske Andrej Plenković, koji su isto godišće (1970) mora da su učili po ovom sistemu.

Setimo se šta je o Šugaru pisao Predrag Lučić u „Feral Tribune“ 2004. godine:

„Novine, radio i televizija lažu da je umrla nekakva kontroverzna osoba hrvatske politike. Lažu da je umro poslednji komunist. Lažu da je umro najgori Hrvat posle Tita. Lažu jer nemaju petlje priznati da je među nama živio čovek koji se zvao Stipe Šugar. I da je svoje čovječstvo i svoje ime i svoje prezime i svoje ideje nosio s ponosom kakav ne poznaju gospoda miševi... Živeo je među nama čovek koji nije hteo da mu skandiraju ime po stadionima i trgovima, čovek koga su žarko mrzili i hrvatski i srpski nacionalisti...“

Nadrealno zvuče te skraćene iz vremena socijalističkog samoupravljanja i poznog kardeljizma. Na primer SDK – Služba društvenog knjigovodstva, ili ŠUP - Škola učenika u privredi. ŠUP su zvali i „škola umno poremećenih“, ali šupovci su uporedo sa školom išli u neko preduzeće na praksu. Tako su se školovali dobri majstori,

ali i gastarbajterski kontingenti. To je motivisalo i stvaranje nastavnog kadra. ŠUP je dobio satisfakciju u Vučićevoj opsesiji „dualnim obrazovanjem“ na kome je insistirao u prvim godinama svoje naprednjačke vlasti, uz motivisanje od strane Nemaca, koji su u toj inicijativi videli šansu i za popunjavanje svojih investicija u Srbiji, ali i svoje privrede.

ŠUP nije bio „šugarica“ i to ne treba mešati iako je „usmereno“ takođe osposobljavalo radnički kadar.

Vlada Srbije usvojila je 2021. Strategiju obrazovanja i vaspitanja do 2030. U procesu izrade ovog dokumenta identifikovane su prioritete oblasti u kojima je neophodno dalje investiranje i to su: Informaciono-komunikacione tehnologije, hrana za budućnost, mašine i proizvodni procesi budućnosti i kreativne industrije. U skladu sa navedenim prioritetskim oblastima definisani su posebni ciljevi, mere i aktivnosti među kojima je i cilj koji se odnosi na obrazovanje orijentisano ka inovativnosti i preduzetništvu. Sa samo jed-

nom nenapisanom dilemom - ko će sve to da predaje? Odnosno unapredi kvalitet obrazovno-vaspitanog procesa na čemu je kao ministar prosvete insistirao Branko Ružić u vreme usvajanja pomenute Strategije.

Ohrabrujuća vest je bila i da su pri Nacionalnoj službi u Beogradu, Nišu i Novom Sadu otvoreni Centri za informisanje i profesionalnu orijentaciju (CIPS). S ciljem kako da se đacima pomogne. U Centru mladi ljudi mogu da urade testove interesovanja, ličnosti, sposobnosti i opšte kulture. Nakon toga se razgovara sa psihologom, koji daje predlog šta bi mogli da upišu, ali konačna odluka je na učenicima i roditeljima.

Čuvana pesma Đorđa Balaševića „Nikad kao Bane“ sa albuma „Celovečernji The Kid“ iz 1983. uglavnom je tretirana kao simpatična satira jednog društvenog trenutka. Danas taj veliki hit možemo tumačiti i u kontra ključu, i videti nekog drugog, nekonformističnog Baneta: Biti odmeren i usmeren. Proverenih imamo koliko hoćeš, ali pametne usmerenosti nam fali, tek je odmerenost deficitarna. •

Vozač iz Bangladeša provozao je autobus 48 preko Slavije i Autokomande kao gradski slalom. Pa zar nije logično: beogradska saobraćajna gužva je ništa prema onoj u Bangladešu. Možda idu vremena kad će deci u Srbiji matematiku, hemiju, pa zašto ne i nacionalnu istoriju, predavati kadar iz Bangladeša

THINK
Research
Analysis
Consulting

Ovaj projekat je sufinansiran iz Budžeta Republike Srbije - Ministarstva informisanja i telekomunikacija. Stavovi izneti u podržanom medijskom projektu nužno ne izražavaju stavove organa koji je dodelio sredstva.

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec